folk/ed. Derg, 2021; 27(3)-107. sayı
DOI: 10.22559/folklor.1844

Araştırma makalesi/Research article

Batı Düşüncesinde Doğu İmgesi: Jonas Hassen Khemiri'nin *İstila!* Oyunu

The Image of the East in Western Thought: The Play *Invasion!* By Jonas Hassen Khemiri

Duygu Kankaytsın*

Öz

Bu çalışmada, Jonas Hassen Khemiri'nin İstila! oyununa Edward Said'in oryantalizm bakışıyla yaklaştım. Said, oryantalizmi Doğu ile Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimi olarak görür. Oryantalist bakışta Batı'nın kendisini tanımlamak için öncelikle Doğu'yu tanımlaması ve tanıtması gerekir. Batı, Doğu üzerinde hegemonik bir yapı oluşturur. Doğu ve Batı reel mekânlardan çok kurgusal mekânlar olarak inşa edilirler. Khemiri değişmez Doğu mitine karşın tarihsel perspektifte öncelikle 'Binbir Gece Masalları'ndaki Abulkasem, ardından İsveç'in önemli şair ve oyun yazarlarından Carl Jonas Love Almquist'in 'Signora Luna' oyunundaki

Geliş tarihi (Received): 11.03.2021 – Kabul tarihi (Accepted): 29.07.2021

* Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı. duuygu_aksoy@hotmail.com. ORCID 0000-0003-1107-2440

Abulkasem'den vazgeçer ve sabitlenmiş Doğulu karakterini yıkar. Khemiri'ye kadar kullanılan Abulkasem miti artık değişmiştir. Khemiri Batı'nın gözündeki değişmez Abulkasem'i oyun içinde herkesi ve her şeyi 'Abulkasem yaparak' ve 'Abulkasemleştirerek' parodileştirir. İsveç'te geçen oyun İsveç'te yaşayan her Ortadoğulu göçmenin aynı Abulkasem olmadığını vurgular. Oryantalist ırkçılık ve algıyla Doğu ile özdeşleştirilmiş özellikler İstila!'da bir bir deşifre edilirken bununla birlikte sadece Batı'nın gözünden Doğu öteki olarak tanımlanmaz, Doğu'nun da kendini Batı'nın gözünden kavrayışı ve içselleştirmesi vardır. Bu amaçla ilkin oryantalizm kavramını inceledim ardından ele alınan oyunda ötekiliğin çift taraflı olduğunu tartışmaya açtım.

Anahtar sözcükler: *Jonas Hassen Khemiri, İstila!, oryantalizm, öteki, doğu-batı*

Abstract

In this study, I approached the play Invasion! by Jonas Hassen Khemiri in the framework of orientalism. Edward Said regards orientalism as a way of thinking that depends on an epistemological and ontological distinction between the East and the West. In the orientalist view, the West must first define and introduce the East in order to define itself. The West establishes a hegemonical structure over the East. The West and the East are constructed as imagined places rather than real ones. With a historical perspective that challenges the irrevocable myth of the East, he disrupts the fixated Eastern character by renouncing first the Abulkasem in One Thousand and One Nights and then the Abulkasem in the play Signora Luna by Carl Jonas Love Almquist, a prominent poet and playwright from Sweden. The myth of Abulkasem takes a new shape after Khemiri. He parodies the Abulkasem that is unchangeable from the perspective of the West by turning everyone and everything into Abulkasem or by 'Abulkasemizing' them. The play, set in Sweden, underscores that not every Middle Eastern immigrant living in Sweden is the same Abulkasem. While Invasion! unveils the characteristics associated with the East through orientalist racism and perception; it does not comment on how the West defines the East as the other only. It also reveals how the East perceives and comprehends itself from the perspective of the West. In that regard, I first delved into the concept of orientalism and then opened for discussion the argument that otherness is two-sided in the play in question.

Keywords: *Jonas Hassen Khemiri, Invasion!, orientalism, the other, east-west*

Extended summary

Introduction: This study aims to argue otherness on a two-sided basis, focusing on the play *Invasion!* by Jonas Hassen Khemiri, who expands the distinction of the East and the West in the framework of orientalism to include the concept of the abject. For this purpose, it first examines the research on orientalism conducted at macro- and micro-levels and then scrutinizes the text at hand in that regard. Methodologically, it first reviews the literature and afterward briefly provides the credentials of the author in question.

Literature review: The West, or the Occident, poses definitions about the East, or the Orient, by centralizing itself and determines the East from its own perspective. By defining and determining the East, the West defines and determines itself too. In Edward Said's words, orientalism is the attempt to "document the Orient." This documentation is not one-sided. The Occident also documents itself through its definitions of the Orient. Said regards this as "… a style of thought based upon an ontological and epistemological distinction made between 'the Orient'… and 'the Occident.'" That is to say, even when the Orient is not despised, it serves as a space to establish authority over. Such is the corrective aspect of the Occident as well as its hegemonic power over the Orient. To rule over the East, the West produces knowledge based on the images of the East that it itself fabricates.

Said regards orientalism as a cultural establishment of power. In that way, the knowledge produced by the hegemonic power of the West constitutes a "discourse." In other words, the East is made into the Orient, rather than being the East as is. The relationship between the East and the West has become a relationship of domination. According to Said, orientalism is not merely a form of hierarchy; it is also the distorted or different view of one civilization on another world whose dynamics and reasonings it is unable to grasp. In Fuat Keyman's words, this distinction at its core is the construction of knowledge by the West on the East. Keyman considers this to be an act of establishing a center, through which the Occident positions itself as the agent of universal knowledge.

"Universalism" as a concept has an orientalist view at its core. The claim of universalism implicates the existence of a center and the ones at the peripheries. The values that define universalism, the main values, are the secular values of post-Renaissance Europe. Universalism is a form of reconciliation, but it is one in which the periphery reconciles based on the values of the center, and its existence is accepted based on the center (Wallerstein, 2017). Mahmut Mutman regards orientalism as a hegemonic process, namely a process of centralization. It can expand in many types of discourse (literary, scientific, or political discourse) or collaborate with the institutions of power constructed by such discourses. In this manner, the Occident differentiates its own identity from another space (from the Orient) that it marks as the other (Mutman, 1999). The West accentuates its various oppressions, including the economic, political, and philosophical, constantly reproducing them on the East. This approach has a long history between the East and the West. Societies that took on this mission have always existed both in the East and in the West and been accepted by the civilizations they represent based on the tasks they take on.

Methodology: Following the existing literature, this study examines the author and the play in question under three subheadings: "The Irrevocable Myth of the Orient: Being' Abulkasem,'" "The East from the Perspective of the West: The Other," and "The View the Eastern on Itself through the Perspective of the West: To Be Inured to Otherness."

Results and conclusion: The play makes us comprehend what it means to be Middle Eastern and how unchangeable the myth of the Middle Eastern on the stage of history is through the metaphor of Abulkasem. With a historical perspective that challenges the irrevocable myth of the East, he disrupts the fixated Eastern character by renouncing first the Abulkasem in *One Thousand and One Nights* and then the Abulkasem in the play *Signora Luna* by Carl Jonas Love Almquist, a prominent poet and playwright from Sweden. The myth of Abulkasem takes a new shape after Khemiri. He parodies the Abulkasem that is unchangeable from the perspective of the West by turning everyone and everything into Abulkasem or by Abulkasemizing them. The play, set in Sweden, underscores that not every Middle Eastern immigrant living in Sweden is the same Abulkasem. The play first parodies Abulkasem, in line with the irrevocable myth of the East, as Arab, traitor, and terrorist, and afterward reveals various aspects of Abulkasem. Khemiri portrays Abulkasem as a successful director and a Middle Eastern accoladed by Peter Brook. Yet, it is not that easy for the West to accept his achievements. While *Invasion!* unveils the characteristics associated with the East through orientalist racism and perception; it also comments on not only how the West defines the East as the other but also how the East perceives and comprehends itself from the perspective of the West. An Eastern subject remains unresponsive to how a Western subject translates his words according to Western imagination. The eastern subject proves to be inured to the otherness. This is nothing but the perception that the Western civilization is the only civilization, which rests at the core of orientalist thinking. As long as this perception of binary opposition lasts, the otherness will expand more, and orientalism will persist relentlessly.

Giriş

Oryantalizm, Batı'nın gözünden Doğu'ya bakmak ve Doğu'yu tanımlamak, tanıtmaktır. Doğu-Batı dikotomisine dayalı ve Batı üstünlüğünü vurgulayan bir yaklaşımla oryantalizm, içerdiği akademik birikim sayesinde coğrafi ayrımdan çok kültürel, politik, ekonomik bir durumu tanımlar. Başka bir deyişle Edward Wadie Said'e göre oryantalizm, 'Doğu'yu belgeleme' girişimidir. Belgeleme tek taraflı değildir. Aynı zamanda Doğu'yu kendi bakışından inceleyen Batı kendini de belgelemiş olur. Batı, merkeze kendini koyarak Doğu hakkında belirleme yaparken öteki'yi yaratır. Doğu'yu inceleyen bilim olarak oryantalizm ötekini inşa ederken Batı'nın Doğu hakkındaki tüm imajlarını belirler.

Oryantalizmi belirleyen iki kavram vardır. Bunlardan biri Doğu, diğeri de Batı'dır. Bu kavramların birbirleriyle olan ilişkileri varlıklarını belirler. Ancak ilişki modeli merkez ve öteki üzerine kuruludur. Bunlar öncelikle birbirlerini tanımlar, ardından birbirleriyle çelişir ve biri olmadan diğerinin anlam ve muhtevası eksik kalır. Birinin diğerini işaretlediği, kendine öteki yaptığı bir alanda oryantalizm, Doğu-Batı gibi kaba ayrımlara dönüşmüş ve

düşüncede bir ikilik oluşturduğu için yaşam pratiğinde sapmalara ve özgürlükçü-barışçı olmayan söylemlere neden olmuştur (Said, 2017).

Oryantalizm zihniyet farklılıklarından kendisini geliştirir. Batı'nın dışa dönük kültürü ile Doğu'nun içe dönük kültürü ve inanç sistemlerine dayalı farklılıkları karşı karşıya getirir. Haçlı seferleri Avrupalıları İslam'ın gelenekleriyle ilgilenmesine itmiş ve oryantalizm tarihinin ilk adımları Orta Çağ Hıristiyan Batı dünyasıyla Müslüman Doğu dünyası arasındaki çatışmanın tarihi olarak baş göstermiştir (Zakzuk, 1993: 9-11). Hıristiyan dünyasında İslamiyet sıklıkla tedirginlik yaratmıştır. Suat Yıldırım bu ilk dönem oryantalizmin İslamiyet karşısında iki amacını belirler: Birincisi, İslam'a efsanelerden ve hurafelerden oluşan bir yapıyla, sübjektif bir tutumla bakılmıştır. İkincisi, İslam dininin bileşenlerini belirlemişlerdir. İslam dini tabiat ya da tıp gibi bilimlerin merkezi olarak görülmüştür. İslam'a yönelik bu algılayış XVII. Yüzyıl ve sonrasında da devam etmiştir (Yıldırım, 2003: 23-24). Tarihsel perspektifin gösterdiği Hristiyan Batı'nın İslam'la olan çatışması oryantalizmin kendisini var ettiği gibi tarihsel kaderini de uzunca bir süre etkilemiştir. Bu da dini ve siyasi çatışmadan kültürel çatışmaya değin genişçe bir alanda etkilidir. Batı ile Doğu arasındaki fark coğrafi ve kültürel olduğu kadar zihniyet açısından da kendini gösterir.

Batı ile Doğu ayrımını 'abject' (dışlanma durumu anlamında özellikle post-yapısalcılıkla soykırımda kendini gösteren ayrımcı davranışları ifade etmede kullanılır) kavramını da içerecek şekilde oryantalizm çerçevesinde genişleten Jonas Hassen Khemiri'nin *İstila!* oyununda ötekiliğin çift taraflılığına bakılacaktır. Khemiri özellikle çeviri sahnelerinde Batılının imgeleminde Doğuluyu görmek istediği gibi çarpıtarak ifade ederken, Doğulunun da Batılının gözünden nasıl görünüyorsa o şekilde çevrilmesine tepkisiz kalışını vurgular. Bu çalışmada, Khemiri'nin metninde Batı'nın düşüncesindeki Doğu ve Ortadoğulu imgesinin nasıl yerleştiği ile bu fikrin değişmezliğine ilişkin yapılan eleştirelliğe odaklanılmış, bu kapsamda Batı'nın sadece Doğu'ya ya da Doğulu olana bakışı değil, Doğu'nun da Batı'nın gözünden kendine bakışı irdelenecektir.

Doğu üzerine Batı'nın söylemi: Oryantalizm

Oryantalizmi salt bir düşünme tarzından öte gören Edward Said, oryantalizmle ilgili genel anlamda en kabul gören ifadenin akademik bir disiplin olduğunu söyler. Ona göre oryantalizmin akademik disiplin olarak kazanımları ve dönüşümleri göz önünde bulundurulduğunda, "Şarkiyat, Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimidir". Bunun içinde çok geniş bir yazar topluluğu bir yandan Doğu ile Batı arasındaki temel ayrımı başlangıç noktası yaparken diğer yandan Şark'a ve Şark'ın insanına ilişkin kayıtları incelerler (Said, 2017: 12-13). Said, Giambattista Vico'nun önemli gözlemini, yani insanın kendi tarihini kendisinin yaptığı bilgisini vurgular. Tıpkı yerler ve coğrafi bölgeler gibi kültürel varlıklar ve kültürel farklılıklar da Said'in vurgusuyla insan elinden çıkar. Oryantalizm başlı başına edilgen bir yapıya sahip değildir. Batı'nın gelişmesini sağlarken Doğu'ya da bir kılıf bulur. Cemil Meriç'in ifadesiyle, "Doğu kavramı Avrupa'nın uydurmasıdır. Oryantalizm, Avrupa'nın sefil menfaatlerine giydirilmiş tülden bir elbisedir" (Meriç, 1995: 346).

"Oryantalizm, gerçekçi Batılı ve tembel Doğulu arasındaki zıtlık etrafında organize edilen bir karakter tipolojisi oluşturur. Oryantalizmin görevi, Doğu'nun sonsuz karmaşıklığını, belli tipler, karakterler ve kurumlar haline dönüştürmektir" (Turner, 2003: 45).

Said, oryantalizmi esasen bir kültürel güç uygulaması olarak görür. Şöyle ki Doğu, Batı tarafından aşağılanmasa da, üzerinde hakimiyet kurulacak bir alandır. Bu Batı'nın ıslah edici yanı ve Doğu üzerindeki hegemonik gücüdür. Batı Doğu'yu yönetebilsin diye Doğu hakkında oluşturduğu imajlarla bilgi üretir. Böylece Batı'nın hegemonik gücüyle üretilen bilgi bir 'söylem' oluşturur. Bu ayrım temelde, Doğu üstüne bir söylem değil, Doğu üzerine Batı'nın söylem oluşturmasıdır. Batı bunu yaparken hâkim bir özne oluşturur. Kendinin zıttı olan öteki'yi var ederken kendisini de evrensel bilgi öznesi yapar.

"Evrenselcilik" ise kökeninde oryantalist bakışın olduğu bir kavramdır. Evrenselcilik iddiası bir merkez ve merkezin dışındakileri ifade eder. Evrenselciliği tanımlayan değerler, temel ilkeler, merkezin, Avrupa'nın Rönesans sonrası seküler değerleridir. Evrenselcilik bir uzlaşmadır ama çeperin merkez değerleri üzerinden uzlaşması, çeperin merkeze tabi olarak varlığının kabul edilmesidir (Wallerstein, 2007: 15-41). Oryantalizm bilgi üretir ve belirli iktidarlar tarafından bu bilgi yönetilir. Said de, "Doğulular, Batılılardan daha aşağıdır" demekle başlamaz, "Doğu'yu bir bilgi nesnesi, bir bilme, inceleme ve yönetme nesnesi olarak varsaymakla" ve ileri sürmekle başlar. Bu da Batı'nın kendini evrensel bilgi öznesi yaparken Doğu diye bir yeri işaretlemesine denk düşer (Mutman, 2002: 106-108). Yani, Doğu salt Doğu olmaktan öte Doğululaştırılmıştır. Doğu ile Batı arasındaki ilişki bir egemenlik ilişkisine dönüşmüştür. Oryantalizm sadece hiyerarşi biçimi değildir, Said'e göre aynı zamanda iç işleyişini, mantığını anlamadığı bir dünyaya başka bir uygarlığın şaşı bakışı ya da farklı bakışıdır. Rahatlıkla Doğulu kaba, cahil, ahlaksız, çocuksu görülürken, Batılı kibar, aklı başında, erdemli, olgun kabul edilir. Bu da basit bir temsiller kümesinden çok epistemolojik ve ontolojik belirlenimi ortaya çıkarır. Homi K. Bhabha, Said'in oryantalizm tanımı için çift yönlü eleştirir. Doğu, Batının gereksinimlerini karşılayacak bir nesnedir.

> "Said'in önerdiği temsil sistemi içinde oryantalist gücün göstergebilimine göre, farklı Avrupa söylemleri Doğuyu birleşik bir ırk, dünyanın farklı bir politik, coğrafik, kültürel bölgesi olarak görmektedir. Bir yandan öğrenme, keşfetme, uygulama konusudur; öte yandan rüyaların, imgelerin, fantezilerin, mitlerin, takıntıların ve gereksinimlerin alanıdır" (Bhabha, 97: 295).

Mahmut Mutman, Deleuze ve Guattari'nin "nesnelerin maddi özellikleri onları yapan söylemlerin parçasıdır" yaklaşımını referans göstererek Batılı bir emperyalist ile sömürgeci eylemin bu söylemde birbirlerini tamamladıklarını söyler (Mutman, 1992-1993: 173). Bu açıdan oryantalizmin gündeme getirdiği ana mesele yabancıyla ilgilenirken onun tüm temsil ve düşünce biçimleriyle de ilgilenmektir. Yabancı kültür ve gelenekler hakkında yorumlarda bulunulurken merkez ve öteki oluşur (Clifford, 2014: 141). Oryantalist söylem merkez ve öteki durumuyla Doğu'yu sadece zihinsel olarak kuran ve onu tanımlayan değil, aynı zamanda bazı yapısal/kültürel bağlantıların hiyerarşik ilişkilerinin de kurulduğu temel bir politikanın uzantısıdır (Arlı, 2018: 16). Yani Said'e göre Batı'nın kendisinden aşağıda tarif ettiği Doğu, Batı dünyasının farklılıklarını gösterip Batı'nın kendi kimliğinin inşasında belirleyen olmuştur (Göle, 1994).

Mutman, oryantalizmi hegemonik bir işlem, yani bir merkezleme işlemi olarak tanımlar. Ve pek çok söylem tarzı içinde çoğaltılabilir (edebi, bilimsel, siyasal söylem) ya da onların oluşturduğu iktidar kurumlarıyla işbirlikçidir. Bu sayede Batı kendi kimliğini öteki olarak işaretlediği başka bir mekândan (Doğu'dan) ayırır (Mutman, 1999: 31). Batı ekonomik, politik, düşünsel türlü baskılarını Doğu üzerinde yeniden üretecek devamcılarla pekiştirir. Bu fikir Doğu ve Batı arasında geniş bir tarihe sahiptir. Hem Doğu'da hem de Batı'da ilişkileri yürütecek yani bu misyonu yüklenmiş toplumlar hep olmuştur. Mesela Traboulsi'ye göre Arapların Batı'da nasıl temsil edildikleri konusunda bir huzursuzlukları vardır. Yani Araplar/Müslümanlar aslında Batı'da temsil edildiklerinden daha iyi ve daha uygar değil midir? (Traboulsi, 2010: 67) Ortada bir şark özü ile öze sabitlenmiş bir Batı vardır. Said bunu oryantalizmin gerçek Doğu ile alakası olmayan bir temsilden ibaret olduğunu ifade ederken Doğu'nun söylemsel bir nesne olarak oryantalizm bilgisinin sömürgeci fetih, işgal ve idarenin hizmetine sunulduğunu vurgular (Young, 2000: 205).

> "Oryantalizm Doğu'nun Batı tarafından bir içeriye alınma ve bünyeye katılma bilimini içeriyorsa o halde bu içeri alma kendi bölünmesini de üretir: Doğu'nun yaratılması, eğer o Doğuyu gerçekten temsil etmiyorsa, dışardaymış gibi sunulan, hikâyeleştirilen, içerde olan bir şeyin Batı'nın kendisinden sökülüşünü işaretler" (Young, 2000: 219).

Söz konusu Doğu'nun kendiyle meşgul içe dönük yapısının yanında Batı kendi dışındakini merak eder ve zıtlıkların kendisindeki karşılıklarına bakar. Doğu ile Batı arasında hayali çizgi oluşur (Mahçupyan, 2019: 45-46). Özünde inşa edilmiş bu iki kavram, yani Doğu-Batı ayrımı Said'e göre Batılıların ekonomik ve siyasal güç konumları ile fantezilerine bağlı gelişmiştir. Batı kendi hegemonyasının gelişiminin bir parçası olarak kabul edip 'ona' benzemeyeni ele geçirerek sınırlarını çizmektedir. Bu durumda Batılı belirleyendir, farklılıkları kendisini var etmekte kullanandır.

Toplumlar arası ilişkilerin yönetim biçimleri birbirlerinden örnek almak, birbirlerine örnek olmakla ilgilidir. Bu ilişki algısında Batı rahatlıkla yayılmacılığına bir gerekçe bulur. Bir yandan Batı'nın kendi gücünün gelişmesinin doğal sonucu gibi görülürken, diğer yandan da uygarlığın, evrenselliğin sorumluluklarını yerine getirmiş olur. Batı'nın bu politikası Hristiyan misyonerliğiyle örtüşür. Tanrı öğretisinin kabulü kendi yayılmacılığının bir sonucu görülür. Uygarlıkla ilgili görüşler bu minvalde anlam kazanır. Diğer taraftan Doğu çoğu zaman tarihin gelişimine yön veren ilişkiler ağındadır. Her iki tarafın da kimlik ve özelliklerini kazanmasında Doğu ile Batı'nın birbirleriyle olan ilişki ve alışverişleri kaçınılmazdır. Bugün Batı'nın gücünü kazanmasındaki en temel faktör Doğu-Batı karşıtlığıdır (Sezer, 2019: 38-42).

Batı emperyalist yayılmasını bu meşru gerekçelerle yapar, öteki denilen Doğu'yu nesneleştirmiş ve onu 'abject' olarak işaretlemiştir. Julia Kristeva'ya göre 'abject', kimliğin bir parçasını dışarı atıp onu ataerkil bir yapının değerlendirmesine bırakarak öteki'yi yaratmaktır. Batı, düşüncesinde yaratmış olduğu Doğu'yu meşru gerekçelerle görmezden gelmekte ve en başından beri bunlara dayanarak Doğu'yu sembolik düzeninden çıkarmaktadır. "Demek ki iğrenç kılan, kirlilik ya da hastalık değil, bir kimliği, bir sistemi, bir düzeni rahatsız edendir. İğrenç; sınırlara, konumlara ve kurallara saygı göstermeyen bir şeydir. Arada, muğlak ve karışmış olandır" (Kristeva, 2014: 16). Batı rahatsız olduğu Doğulu kimliğinden onu kendinin

dışına atarak kurtulur. İçine doğdunuz coğrafya, kullandığınız dil veya mensubu olduğunuz din, ırksal farklılıklara bağlı fiziksel özellikler 'biz' algısını oluşturur. Biz'i oluşturan saiklerin dışına çıkıldığında biz algısı da tehdit altındadır. Korumanın ve korunmanın yollarından biri ve öncüsü öteki'ni yaratmaktan geçer. Öteki olursa 'biz' de olur, 'biz' olunca onun etrafını saran resmi ve resmi olmayan kurallar, kanunlar meydana gelir. Bir yere ait olmanın ya da oluşun somut dayanakları yaratılınca bir çatı yaratılmış olur. Her çatı bir merkez ve öteki yaratır. Kendini korumanın yolu mutlaka bir başkadan, öteki'den geçer.

Örneğin, "İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi faşizminin ırksal ayıklama sitemi ve Sovyet rejiminin 'biz' ve 'siz' ahlakı, ırksal olarak kendilerinden olmayan ve politik olarak kendileri gibi düşünmeyen kişileri 'abject' olarak görmelerine ve bu kişileri yok etme çabalarına yol açmıştır" (Nacar, 2020: 657). Bu algı Thierry Hentsch'e göre, "etnik-merkezcilik ne sırtından atılarak kurtulunabilecek bir kusur ne de pişman olunarak arınılması gereken bir günahtır." Bu, "ötekine bakışımızın temel koşuludur" (Hentsch, 2016: 15-19).

Batı düşüncesinde kendinden olmayan şey ya da şeyler bir tehdit oluşturacağından Doğu ile aralarında bir abject'i yaratır. Doğu, Batı'nın abject'idir. İktidar alanını kurmak, korumak ve devam ettirmek için Batı sistematik şekilde kendi yayılma politikalarını hedefler ve genişletir. İlk olarak dünya üzerinde gücünü kanıtlamak için önemli köşe taşlarını tutar. Rakibini ya da öteki olanı böylece sabitler, herkesin gücünü kendinde toplar ve yaratılan merkez-öteki algısıyla bir kırım yaratır. Bu durum Batı'nın dünya üzerindeki konumlanmasının bir sonucudur. Batı tek bir kimliksel yapıyı merkezine alır ve 'abject' olarak gördüğünü bu kimliksel yapı içinde farklılaştırır. Arzusunu sürekli kılan Batı, zamansal ve konjonktürel süreçler değişse de Doğu'nun ötekiliğinin kalmasını ister. Batı'nın imgelemindeki Doğu, Batı'nın tam karşıtı ve sınırları belirsiz olandır. Batı bir hayali Doğu yaratmıştır. Bu yer Batı'nın kendisi dışındaki her yerdir. Jeopolitik sınırlar olarak hayali bir hat söz konusudur.

Jonas Hassen Khemiri

Göçmen bir yazar olan Jonas Hassen Khemiri 1978 yılında Stockholm'de doğar. Annesi Tunuslu, babası İsveçli'dir. Melezlik ve göçmenlik konuları yazdığı oyun ve romanlarının pek çoğunda işlenir. Khemiri ilk oyunu *İstila!* (2006) ile Village Voice Obie ödülünü alır. İkinci oyunu *God Times Five* 2008'de ve üçüncü oyunu *The Hundred We Are* 2009'da prömiyer yapar. Khemiri, *The Hundred We Are* ile Norveç'te Hedda Ödülleri'nde 2010 yılının en iyi oyun ödülünü alır. Dördüncü oyunu *Apathy for Beginners* 2011 yılında prömiyer yapar ve çeşitli yerlerde oynandıktan sonra İsveç'te televizyon dizisi olarak uyarlanır. Ardından 2013'te roman olarak yazdığı *Kardeşlerimi Arıyorum*'u Khemiri oyun olarak uyarlar. En son oyunu *Almost Equal To* 2014'te prömiyer yapar ve 2015 yılında Khemiri bununla Expressen Oyun Ödülü'nü alır. İlk romanı *One Eye Red* 2003 yılında yayınlanır ve Boras Tidning ödülünü alarak 2004 yılında İsveç'te bestseller olur. İkinci romanı *Montecore: The Silence of the Tiger* önemli edebiyat ödüllerine değer görülür. 2012 yılında Stockholm'de yaşanan terör saldırıları üzerine *Kardeşlerimi Arıyorum* adlı üçüncü romanını yazar. 2015 yılında dördüncü romanı *Everything I Don't Remember* İsveç'in önemli edebiyat ödülü olan Ağustos Ödülleri'nde en iyi kurgu roman ödülüne değer görülür.

Değişmez Doğu miti: 'Abulkasem' olmak

Oyun Arvind ve Yusuf adında iki delikanlının fuayedeki ön oyunuyla başlar. Sınıfsal olarak alt kültürden gelen Arvind ve Yusuf'un sistem içerisindeki isyanı ile Abulkasem metaforu ortaya çıkar. Arvind ve Yusuf'un kimlikleri ellerinden alınmıştır. Bir yandan onlara benzemeleri istenirken bir yandan da Doğulu oldukları sürekli hatırlatılır. Arvind ve Yusuf, İsveç toplumunda yaşayan göçmenler olarak İsveç halkının refahını tehdit eden tiplerdir. Batı uygarlığının Doğulu mitini simgeleyen bu iki genç Abulkasem metaforuyla Batı'nın sabitlediği Doğu mitini dönüştürmeye çalışırlar. Arvind ve Yusuf, mitlerdeki eskimiş Doğulu özelliklerin ötesinde başarılı ve saygın karakterlerin de Abulkasem'i ifade ettiğini hatırlatır ve gösterir. Abulkasem kimdir, Abulkasem nedir sorularının etrafında oyunun izleği oluşur. Jonas Hassen Khemiri bu karakteri oyun içerisinde her şeyi ifade edebilecek bir imge olarak kullanır. Başka bir ifadeyle Khemiri, Batı'nın heyecanla kendi Doğulusunu yaratma çabasını gösterir. Peki Abulkasem ne ifade eder, Abulkasem ne olabilir?

C Abulkasem?

B Abulkasem…

C Abulkasem… Dalga geçiyorsun? Gerçekten adın bu mu?

B Aynen!

C Binbir Gece Masalları'nda Abulkasem diye biri olduğunu biliyor muydun?

B "Tabi. Bilmeyen mi var? Ama bu isim daha çok bir oyundan bilinir… Seniora Luna'yı bilir miydin? Almqvist'in." (Khemiri, 10).

Abulkasem'in ne ifade ettiği araştırıldığında 'Binbir Gece Masalları'ndaki efsanevi bir karakter ile İsveç'in önemli şair ve oyun yazarlarından Carl Jonas Love Almquist'in 'Signora Luna' karakterlerinden biri olduğu tespit edilir. Almquist'in oyununda Arap korsan olan Abulkasem, 'Signora Luna'yı kaçırır ve Batılı için Batı'nın güzelliğini kaçırmış bir Doğulu olarak tasvir edilir. Abulkasem, bakireleri baştan çıkaran korsandır. Ülkenin kanunlarına saygı duymayan erkek olarak ifade edilir (Bahow, 2018: 36-40). Batı'nın Doğulu imajı kaba, tekinsiz ve tehditkârdır. Khemiri, 'Signora Luna' oyunundaki Abulkasem karakterini *İstila*'ya taşırken Almquist'in çizdiği tarihsel kişiliğinden çıkartarak bugün İsveç toplumunun Doğulu karakterine olan bakışının parodisini sergiler. Bir başka deyişle, Khemiri metinlerarasılık yöntemini kullanarak var olan arketipi gösterip Abulkasem'i metafora dönüştürerek onun sabitlenmiş özelliklerini aşındırmayı dener.

> "Sömürgeleştirilen bireye yöneltilen suçlama kolektif olmak zorundadır, ayrıca her bir sömürgeleştirilen insanın istisnasız suçlu olduğuna inanılmalıdır. Hiç değilse kuramsal olarak, bir işçi bağlı olduğu sınıftan ayrılıp statüsünü değiştirebilir, ama sömürge dünyasında sömürgeleştirilmiş insanı hiçbir şey kurtaramaz" (Memmi, 1996: 78).

Yazara göre İsveç'in Doğu'ya ve Doğulu olana genel geçer bakışı rahatsız edecek düzeydedir. Oyunda göçmen olan hiçbir Doğulu kendini güvende hissetmediği gibi tipinden, renginden, ırkından dolayı dışlanarak yaşar. Neticede her karakterin Abulkasem olması ya da Abulkasem'e dönüşmesi İsveç'teki her Doğulunun tek bir Doğulu imgesiyle kabul edilmesinin bir göstergesi ve yazarın itiraz etme şeklidir.

"B Kendini daha batılı bir hayat yaşamayı tercih ettiğin için ailen tarafından tehdit altında hissettiğin olmuyor mu hiç?

C Yeter dedim, içimden. Dışımdan diyemedim. Onun yerine muhalefetten, Müslüman toplumlarındaki çok çeşitli seküler yapıların barındığından, entelektüellerden, post modern feminist kadınlardan bahsettim. Son olarak da şu kozumu kullandım.

"Tabi ki hepiniz duymuşsunuzdur… onu…" Tam da onlara benim idolüm olan kişiden bahsedecektim, öyle yapacaktım değil mi, "Oyunsonu" ve "Hamlet Makinesi"yle dünya çapında bir başarı kazanmış Müslüman tiyatro yönetmeni Aouatef'ten bahsedecektim. Benim tiyatroya başlama sebebim olan kadından. Kendisi tiyatro dünyasının yeni ve gelecekte de olması muhtemel starı. Sadece… Birden bana bir trak geldi. Kadının adı bir türlü gelmiyor aklıma. Kafayı yiyeceğim. Birden kendimi şunu derken yakalamayım mı "Tabi ki hepiniz duymuşsunuzdur… onu… A… A-A-Abulkasem, duymamış olamazsınız!" N'apabilirdim? Bir isim söylemek zorundaydım. Çok sonra fark ettim zaten bu ismi o deri ceketli Türk'ten ötürü kullandığımı" (Khemiri, 20).

'Binbir Gece Masalları'ndan 'Signora Luna'ya kadar tarihsel bir mit olarak kullanılan Abulkasem, Khemiri'nin oyununda ete kemiğe bürünmüş, sabitlenmiş Doğulu karakterini temsil eder. Buna karşın yazar dünya çapında başarı kazanmış Müslüman tiyatro yönetmeni Aouatef'le, Abulkasem metaforunu dönüştürerek bir çeşit intifadayı gerçekleştirir. Samir Amin 'intifada' kelimesini şöyle açımlar: "İntifada tek kelimeyle insanların Siyonizm tarafından dayatılan ırkçı apartheid (ırk ayrımı) rejimine boyun eğmeme arzularını ifade etmektedir." (Amin-Kenz, 2006: 59-61). Dünya siyasetinde Filistin'in İsrail ile olan mücadelesi bu türden önemli bir örnektir. Kimlik mücadelesi olarak tanımlayabileceğimiz bir direniş olarak da algılanmaktadır. Oryantalist algının içini dolduran bu eğilimler bugün hâlâ çözülmemiş büyük sorunlardandır. Doğu bu ve benzeri durumdan intifada ile kendini korumanın yollarını arar. Oyunda yazar Abulkasem'i farklı kimliklerde karşımıza çıkartarak 'yeni bir Abulkasem' yaratır veyahut Abulkasem olmak tek bir bakış açısının doğrusu değildir.

"D Abulkasem; bir elma toplayıcısı.

B Abulkasem; Lance lakaplı profesyonel bir dansçı.

D Abulkasem; Arvind lakaplı kekeleyen bir telefonda satış çalışanı.

B Abulkasem; Aouatef lakaplı muhteşem bir kadın yönetmen" (Khemiri, 25).

Yazar bu ismi sıklıkla geçirerek adlandırmalarla, ad oyunlarıyla oyun karakterlerinin zihninde bir imge yaratır. Oyun içerisinde Abulkasem olmanın sınırı yoktur. Abulkasem kimse değildir ve herkestir. Abulkasem bir hayalet karakterdir. Ortadoğu gizemlidir, korkulandır. Bu bizi Batı'nın yarattığı Ortadoğulu kimliğine toptancı bakışın ifadesidir.

Batı'nın gözünden Doğu: Öteki

Bizans ve İslam topraklarına sefer yapan Haçlı ordularıyla Avrupa ilk kez sınır aşırı 'öteki' yaratıp onun kültürünü tanımaya başlamıştır. Oyunda Khemiri Batı'nın abject'i olarak Doğuluyu Abulkasem karakteri üzerinden ya çeşitlendirerek ya da Abulkasem'i metaforik anlamlara dönüştürerek gösterir. Bazen Abulkasem karakter olmaktan çıkıp argo kelimelere dönüşerek her şey olan ama hiçbir anlama gelmeyen bir isim olur. ("Abulkasem sıçtım", "Git

başkasını Abulkasemle", "Bana Abulkasemi oynama") Bazen de oyunda varoştaki iki genç Arvinde ve Yusuf, Abulkasem olarak seyirciyle arasında bir öteki yaratır. Peki Abulkasem bir Arap, bir terörist, bir hain midir?

"B Buna rağmen Abulkasem, biliyoruz ki, aynı zamanda, Amerikan karşıtı gösterilerde boy göstermiş, Yahudi karşıtı sloganlar atmış, İsrail bayrağını yakmıştır. Bunların hepsini Hugo Sbeger'den alıntılanmıştır.

B Batı tarafından potansiyel bir terörist olarak adlandırılması fazla sürmemiştir.

C Arap dünyasında bir hain.

D Herkese muhalif biri.

B Hemen sonrasında da herkesi ortak bir cümlede birleştirmeyi başarmıştır: geleceğimizi tehdit eden en büyük tehlike" (Khemiri, 14).

Abulkasem Ortadoğulu olma imgesini karşılar ve bu nedenle oyunda oryantalizm söylemini çoğaltan ve korkuyu körükleyen bir göstergedir. Ortadoğu, Batı tarafından şekillenmiştir. Oryantalizm de ötekileştirmenin bir biçimi olarak ifade edilebilir (Bahow, 2018: 40-47). Batılının yarattığı 'öteki' ile vurgulanmış Doğu ve Doğulu, araştırmanın nesnesi olarak görülür. Batı'nın özne olduğu yerde Doğu nesnedir. Pasif bir konumda, hiçbir şeye karışmayan, yalnızca tarihi bir öznelliğe sahip ve özerklikten uzak bir karakter olarak sergilenir. Dolayısıyla Doğu 'nesne' konumunda kendisine yabancılaştırılan, bir başkası tarafından konumlandırılan, tanımlanandır (Abdülmelik, 2014: 46). Doğu ve Batı kurgularının bu karşılılığı iktidar ilişkilerini sorgulamaya yöneltir. Doğu ve Batı arasındaki tarihsel olarak şekillenmiş bu hiyerarşi iki yerin birbirine çarpıtılmış imgeleridir. O halde "Doğu basitçe Batılı modernlik/sömürgeciliğin kurulmasıyla oluşturulan bir Batı fantazisidir." Yahut Batı hegemonyasını besleyecek, ona destek olacak pasif bir nesnedir (Ahıska, 2010: 191-193). Oyunda Abulkasem imgesiyle gösterilen şey Batı'nın yönelişini, Batı'nın Doğu üzerindeki tasavvurunu çizer. "Geleceğimizi tehdit eden en büyük tehlike" Abulkasem, yani bir Doğuludur. Bu da Batı'nın asıl misyonunu, Doğu karşısındaki asıl büyüklüğünü ve kesin kabul görme olgusunu göstermekle birlikte Doğu'yu bunları gerçekleştirmek üzere inşa ettiği bir pazar haline getirir.

"B Ve KUVVETLİCE söylemem gerekir ki tamamen sömürgecilik ve Avrupa merkezciliği bakış açısına sahipti…

C …dedi bizim Fanon Fan. Ve biz bu şekilde yaklaşık bir iki saat konuşmaya devam ettik. Birkaç bira daha ve hiçbir manası olmayan bir takım saçma sapan zırvalar konuşup durduk. Ta ki bizim köşe yazarı bana dönüp kimlikler üzerine konuşmak isteyene kadar.

A Şey diyeceğim… Merak ettiğim bir konu var… Sen aslen nerelisin? Yani, ailen Kürt'tü, değil mi? Kürdistan, ha? Ben kenar mahallerden birinde yaşadım. Bizim oradakiler gerçekten büyüleyici bir çeşitlilikteydi. Mesela, benim bir tane komşum… Pakistanlıydı. Ama gerçekten kabul edilebilir biriydi. İnanılmaz derecede iyiydi hatta" (Khemiri, 18).

Frantz Fanon, 'Yeryüzünün Lanetlileri'nde "sömürgeci tarih yapar ve yaptığını da bilir" der. Yani sömürgecinin sömürgeleştirilen için yazdığı tarih kendi ulusunun da tarihidir

(Fanon, 2007: 57). Benzer şekilde Said, oryantalizmin temel koşutu olarak dışsallaştırmayı gösterir. Dışsallaştırmak, Batı'yı tanımlamak için Doğu'yu referans göstermek, sınırlarını çizmek, betimlemektir. Said'e göre oryantalizm bir söylem olarak incelenmedikçe anlaşılması olanaksızdır. İlk tarihsel kayıtlardan günümüze olan süreçte oryantalizm bir söylem oluşturan, söylemi kurumsallaşmayla netleştiren bir bakıştır (Said, 2017). Oyundaki oryantalist söylem için "Pakistanlıydı. Ama gerçekten kabul edilebilir biriydi. İnanılmaz derecede iyiydi hatta." repliğine bakıldığında Batı, Doğu üzerinde söz sahibi, onun iyi mi kötü mü olduğuna karar veren, onu kendinin dışına çıkartıp kendini tanımlamak için kullanan bir merkezdir.

Bizden ya da bizden değil algısıyla Ortadoğulu olmak tanımlanır. Peki bir Batılı için Pakistanlı ne kadar iyi olabilir? Söz konusu bu oyundaki Pakistanlı komşunun iyi çıkmış olması inanılmazdır. 'Abject' olarak bakılan Pakistanlı potansiyel tehlikedir ancak komşusu olan Pakistanlı onun gözünde iyi özelliklere sahip olduğundan Batılı sabit fikrin kibriyle bir lütuf olarak bunu dile getirir. Burada olumlu gibi gözüken şey olumsuzdur. Bir Batılının zihninde Pakistanlı komşuya sahip olmada Pakistanlı'ya dair olumlu bir özellik yoktur. Onun komşusu olan kişinin iyi çıkmış olması vardır. Öyleyse İsveç'te İranlı ya da Somalili bir göçmenin yaşamak için bir sebebi var mıdır?

Doğulunun kendine Batı'nın gözünden bakışı: Kanıksanmış ötekilik

Oryantalist söylemi, Batı'nın kendi doğusuna, kendi dışına bakması olarak adlandırırsak, tragedyadan başlayarak dikotomik bir yapı üzerine kurulu olan geleneksel dramatik tiyatro içinde öteki'nin, 'kötü', 'tekinsiz', 'yabanıl' olanın yerine geçeceğini söyleyebiliriz. Khemiri'nin *İstila!*'sında yalnız Batı'nın Doğu'ya bakışında değil, Doğu'nun kendi hikâyesinde de ötekiliği baştan kaptırmış olması vardır. Oyunda A Doğulu olanı, C de Batılı olanı ifade eder. A, yani Doğulu olan kendini kendi hikâyesine öyle kaptırmıştır ki, C'nin, yani Batılı olanın onu dünyaya nasıl tanıttığıyla, kendisini nasıl çevirdiğiyle ilgilenmez:

"A Kasedi aslında anneme hediye olarak göndermişti amcam… Ama annem onu bana göndermiş ve artık kaset benim olmuştu… Sadece benim…

C Müslümanlığa olan inancım son derece katı ve Amerika'ya olan kinimse…

A Çeşitli hit parçalardan oluşan bu kaset benim yeni bir kelimeyle tanışmama vesile oldu: müziğin dünyası.

C Amerikalılara bu denli yüksek bir kinim olmasına rağmen Yahudilere duyduğum derin nefretle boy ölçüşemezdi bile" (Khemiri, 30).

Burada Doğulunun konuşmalarını çeviren Batılı, Doğuluyu kendi gözünden nasıl görüyorsa konuşmalarını da öyle çevirmiştir. İslam'a olan düşmanlıkla Yahudi düşmanlığı pervasızca kullanılmıştır. İki farkındalığın altını çizmek gerekir. Daha doğrusu kültürel farklılığın birini merkez diğerini öteki yaparken öteki olanın da kendi ötekiliğini nasıl kabul ettiği ayrıca vurgulanmalıdır. Batı'nın yarattığı Doğu imgesi, bir Doğulu tarafından da kanıksanmış ötekilik kabulü müdür? C'nin A'yı, yani Batılının Doğuluyu çevirmesi sırasındaki değişiklikler katı bir Doğu-Batı karşıtlığı değil midir?

"A Beni yalnız bırakmayan tek şey müzikti ve beni hiçbir zaman terk etmedi…

C Benim geçmişimde oldukça fazla terör olayı mevcut.

A En küçük kardeşim Saber'le benim küçükken bir rock grubumuz vardı…

C En küçük kardeşim Saber'le beraber küçükken intihar bombacılık oynardık" (Khemiri, 29).

Buna istinaden metinde dillerin karışması ve birbirinin yerine geçme hali oyunun yapısal özelliği olduğu kadar yeni tarihselciliğe de vurgu yapar. ''Tarihi tarihçiler yazar; bu yüzden de tarihi, toplumun dışında objektif bir yöntem ya da yorum olarak değil, toplumun içinde kültürel bir ürün olarak ve tarihsel sürecin bir parçası olarak anlayabiliriz" (Muslow, 2000: 25). Bilginin mekâna ve zamana göre değişkenliği göz önüne alındığında bugün Batı'nın Doğu'ya ilişkin bilgisi eski ve sübjektif kalır. Oryantalist ırkçılığın üzerine yazılan hikâyelerden bu yönüyle Khemiri ayrılır. Öteki'nin marjinalize edildiği dünyada yazar metinde çift taraflı ötekiliği görünür kılar. Khemiri metinde oryantalist algıyı bu yönleriyle gözler önüne sererken diğer yandan bu bakışın değişmesi gerektiği üzerine dikkat çeker.

"C Ve sonra onlara Aouatef'le ilgili ne biliyorsam anlatmaya başladım. Tabi Abulkasem olarak. Onun ünlenmesine vesile olan "Kral Übü"yü nasıl sahnelediğini ve oyunun beş yıl boyunca bütün Orta Doğu'yu nasıl gezdiğini anlattım. New York Times'ta hakkında çıkan son eleştiride nasıl övgüyle bahsettiklerini, "tiyatronun geleceği için adeta bir hediye" başlığı attıklarını söyledim. Ha bir de Oliver Sacks ve Jonathan Miller'la yakın arkadaş olduğundan.

A Hadi canım. Miller…

C Onları avcumun içine alabilmiştim. Artık neon ışıklar yoktu, avlanan geri zekalılar yoktu, bangır bangır çalan bir Bon Jovi yoktu. Sadece benim Abulkasem'in hayatıyla ilgili anlattığım hikayelerim vardı. Abulkasem, prömiyerlerinde kendini kılıktan kılığa sokan Arap dünyasının bağrından kopup gelmiş muhteşem yönetmen. Tek gözü gümüşten olan ve taraftarları menekşelerden oluşan bir kadın. Onlara Abulkasem'in Peter Brook tarafında onurlandırıldığını ve bu zaman zarfında Uluslararsı İngiliz Tiyatro Ödülü'nü aldığımı söyleyince ağızları açık kaldı tabi" (Khemiri, 20-21).

Yazar metinde tarihselci bir bakışla ötekileştirilenlerin durumunu gün yüzüne çıkarmak ister. Yeni tarihselcilik her dönemin kendi mekân ve koşullarına göre yorumlanma bilgisiyle birlikte geçmişin bilgi ve birikiminin bugünün değerlerine bire bir taşınamayacağını eleştirir. Tarihin sümen altı ettiği gerçeklikler ve sübjektif olma haliyle ilgilenir. Bu bakış ötekini baskılayan güce karşı tarihte söz hakkı verilmeyen, kimliksizleştirilenleri de ifade eder. Neticede tarihçinin kurgusallığına göre şekil almıştır. "Her şey 'hatıra eşyaları'nı okunmaları gereken bir biçimde düzenleyen bir efsanenin vitriniyle başlar. Bu efsane başka bir yerin tam burayı ve bu anı yineleyebilmesi için gereksinim duyduğumuz hayali boyutu sağlar." (Certeau, 1988: 287). Yazar sabitlenmiş ve bir nevi 'hayali' Abulkasem mitinin parodisini yaparken Doğulu kimliğinin şimdiki zamanda farklı tanımlarının olabileceğini gösterir. Geçmiş ile bugün arasındaki değişimlerin altını çizer. Ortadoğulu, Batı tarafından tanımlandığı gibi oyunlarda da Batılılar tarafından aynı bilindik hikayelerle konuşturulur. Bu nedenle Khemiri daha en başında ondaki bu bilgi ve birikimle oyunun adını 'Abulkasem'in 1000 yüzü' şeklinde düşünmüştür. Bir başka ifadeyle her anlama gelen sınırsız sözcük, yani diğerleri

için kendi gücünü yaratan sözcük olarak tasarlamıştır. Sonra *İstila!* ile güçlü bir korkuyu anlatmaya dönüştürmüştür (Lease, 2020: 364-374). Bugün Abulkasem, yani Ortadoğulu ne 'Binbir Gece Masalları'ndaki Abulkasem ne de 19. yüzyıldaki Carl Jonas Love Almquist'in 'Signora Luna' oyunundaki aynı kişidir. Khemiri'nin *İstila!*'sındaki Abulkasem, Peter Brook tarafından ödüllendirilen başarılı Arap bir yönetmendir.

Said'in deyişiyle bundan sonra 'restore edici tarih'tir yeniden yazılan tarih. Yeniden ve başka bir gözle Orta Doğu ve Araplara bakmak gerekir. Bu konuda Said, "Sahneye yapılan vurgu yoğunlaşmış, daha acil hale gelmiştir: sahne, Arap dünyasının gündemindeki kritik konuların biçimsel bir tercümesidir." der (Rose, 2010: 48). Batı düşüncesinde yaratılmış tek bir kimliksel yapı Doğulu olanı tanımlamaktaydı ancak bugün bu bakış ters yüz edilmeye başlanmıştır.

Sonuç

Jonas Hassen Khemiri'nin *İstila!*'sında Batı'nın Doğu'yu nasıl gördüğü ve Abulkasem metaforu etrafında Doğu'ya ve Doğulu olana bugün hâlâ nasıl bakıldığı irdelenmiştir. Batı bize hayatı ikili karşıtlıklar üzerinden gösterir. Oyunda da Batı dünyasında Doğuluyu temsil eden bir Abulkasem metaforu vardır. Abulkasem bu bakışta Ortadoğulu kimliğini belli kalıplar içinde tanımlar. Abulkasem olmak sınırlıdır. O Arap'tır, haindir, tekinsiz ve tehlikelidir. Abulkasem Batı'nın çizdiği ve onun Doğulu olanı görmek istediği bir karakter ve şeydir. Batı'nın kendisinin dışında bıraktığı bir abject'tir. Bu nedenle Batı, Doğu üzerinde söz sahibidir. Doğu'yu iyisiyle, kötüsüyle kendi tanımlar ve tanıtır. Ancak değişmez Doğu miti yazar aracılığıyla yerinden edilmiş ve Said'in de vurguladığı gibi bugün yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Diğer taraftan söz konusu metin bağlamında çift taraflı bir ötekilik vardır. Sadece Batı Doğu'yu ötekileştirmez, aynı zamanda Doğu da kendi kendini ötekileştirir. Doğu kendi hikâyesine öyle kaptırmıştır ki kendini Batı'nın onu nasıl tanımladığıyla ilgilenmez. Batı'nın kendi için tanımladığı, tanıttığı şeyi kanıksamıştır. Doğu üzerinden yaratılan imgenin hem Batı hem de Doğu kaynaklı oluşturulduğu ve bu ikili karşıtlık algısının devam ettiği sürece ötekiliğin daha geniş boyutta yayılacağı ve oryantalizmin hızını kesmeden devam edeceği açıktır.

Not

1 Jonas Hassen Khemiri'nin hayatı için bkz. www.khemiri.se/en/life/

Kaynakça

Abdülmelik, E. (2014). Oryantalizm tartışma metinleri (A. Yıldız, Ed.) *Krizdeki oryantalizm* içinde (39), Ankara: Doğu Batı.

Ahıska, M. (2010). Edward W. Said anısına: Barbarları beklerken (M. Sökmen ve B. Ertür, Ed.) *Şarkiyatçılık/garbiyatçılık: Modernliğin çıkmazı* içinde (187), İstanbul: Metis.

Amin, S., Kenz, A. (2006). *Avrupa ve Arap dünyası-yeni ilişkilerin seyri ve olasılıkları*. İstanbul: Versus Kitap.

Arlı, A. (2018). *Oryantalizm, oksidentalizm ve Şerif Mardin*. İstanbul: Küre.

Atasever, G. (2009). *Doğu-Batı ilişkileri bağlamında oryantalizm* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Bahow, A.C. (2018). Narratives and Jonas Hassen Khemiri's play invasion!: Storytelling that fractures the orientalist narrative (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). DePaul University College of Liberal Arts and Social Sciences, USA.

Bhabha, H. K. (1997). Twentieth century literary theory (K. M. Newton, Ed.) *The other question: The stereotype and colonial discourse* içinde (293), New York: Second Edition.

Certeau, M. (1988). The writing of history (T. Conley, Çev.) New York: Columbia University.

Clifford, J. (2014). Oryantalizm tartışma metinleri (A. Yıldız, Ed.) *Oryantalizm üzerine* içinde (134), Ankara: Doğu Batı.

Fanon, F. (2007). *Yeryüzünün lanetlileri* (Ş. Süer, Çev.) İstanbul: Versus.

Göle, N. (1994). *Modern mahrem - medeniyet ve örtünme*. İstanbul: Metis.

Hentsch, T. (2016). *Hayali Doğu-Batı'nın Akdenizli Doğu'ya politik bakışı*. İstanbul: Metis.

Khemiri, J.H., *İstila!* (S. B. Marçalı, Çev.) Basılmamış metin.

Kristeva, J. (2014). *Korkunun güçleri: İğrençlik üzerine deneme* (N. Tutal, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Lease, B. (2020). Contemporary European playwrights (M. Delgado, B. Lease and D. Rebellato, Ed.), *Jonas Hassen Khemiri: Writing out of the binary* içinde (364), New York: Routledge.

Mahçupyan, E. (1998, Şubat, Mart, Nisan). Doğu ve Batı: Bir zihniyet gerilimi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 43.

Memmi, A. (1996). *Sömürgeci ve sömürgeleştirilen insan* (S. Ak, Çev.) Ankara: Öteki.

Meriç, C. (1995). *Sosyoloji notları ve konferansları*. İstanbul: İletişim.

Munslow, A. (2000). *Tarihin yapısökümü* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Mutman, M. (1992-1993, Winter). Under the sign of Orientalism: The west vs. Islam. *Books&Journals,* 173. https://www.jstor.org/stable/1354194?seq=1&cid=pdf-

Mutman, M. (1999). Oryantalizm, hegemonya ve kültürel fark (F. Keyman, M. Mutman ve M. Yeğenoğlu, Ed.) *Oryantalizmin gölgesi altında: Batı'ya karşı İslam içinde* (31), İstanbul: İletişim.

Mutman, M. (2002, Ağustos, Eylül, Ekim). Şarkiyatçılık: Kurumsal bir not. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 106-108.

Nacar, E. (2020). Deri-Ben'likten psişik sarmala: Tiksinti'de (1965) mekân ve abject ilişkisi. *SineFilozi Dergisi*, 657.

Rose, J. (2010). Edward W. Said anısına: Barbarları beklerken (M. Sökmen ve B. Ertür, Ed.) *Edebiyatın politik avantajı* içinde (45), İstanbul: Metis.

Said, E.W. (2017). *Şarkiyatçılık, Batı'nın şark anlayışları* (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Metis.

Sezer, B. (1998, Şubat, Mart, Nisan). Doğu-Batı ayrımı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 35.

Traboulsi, F. (2010). Edward W. Said anısına: Barbarları beklerken (M. Sökmen ve B. Ertür, Ed.) *Şarklılara Şarkiyatçı yaklaşmak: Edward Said'in öteki mesajı* içinde (45), İstanbul: Metis.

Turner, B. S. (2003). *Oryantalizm postmodernizm ve globalizm*. İstanbul: Anka.

Wallerstein, I. (2007). *Avrupa evrenselciliği-iktidarın reto*riği. İstanbul: Aram.

Yıldırım, S. (2003). *Oryantalistlerin yanılgıları*. İstanbul: Ufuk.

Young, R. (2000). *Beyaz mitolojiler* (C. Yıldız, Çev.) Ankara: Bağlam.

Zakzuk, M. H. (1993). *Oryantalizm veya medeniyet hesaplaşmasının arka planı.* İzmir: Işık.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).